

Anbefalinger til kystvandrådet for den centrale del af Limfjorden

Hjarbæk Fjord, - et vigtigt og attraktivt naturområde

Baggrund

Hjarbæk Fjord lever ikke op til de nationale mål for natur og miljø.

Men der er et stigende og bredt forankret lokalt ønske om at få en ren fjord! En fjord, der som et attraktivt naturområde i Limfjorden, kan være udgangspunkt for friluftsliv, natur-og rekreative interesser.

Det er baggrunden for, at Viborg Kommune, som en del af den grønne omstilling, har igangsat et projekt, der foreløbigt og ambitiøst har titlen: Naturgenopretning af Hjarbæk Fjord ([Naturgenopretning - Hjarbæk Fjord - Viborg Kommune](#)).

Det overordnede mål med projektet er at:

- Skabe grundlag for en bredt forankret lokal og kommunal indsats for en bedre natur- og miljøtilstand i Hjarbæk Fjord
- Skabe grundlag for en mere lokal forankring, implementering og prioritering af virkemidler ved realiseringen af den statslige vandområdeplan for Hjarbæk Fjord
- Medvirke til regionalt og nationalt at løfte bevidstheden om Hjarbæk Fjord som et vigtigt og attraktivt naturområde i Limfjorden.

Erfaringer fra arbejdet med Nørreådalens fremtid har vist at samarbejde på tværs, lokal inddragelse og dialog kombineret med en neutral faglig forankring ikke alene øger succesraten med realisering af konkrete projekter, men også øger realiseringstempoet ([Landskabsstrategier for Nørreådalens fremtid - Viborg Kommune](#)).

Der er derfor nedsat en arbejdsgruppe med lokale interessenter, der skal undersøge og belyse naturgenopretnings- og indsatsmuligheder for Hjarbæk Fjord. Viborg Kommunes Klima- og Miljøudvalg har det politiske ejerskab, og kommunens Grønne Råd er følgegruppe for projektet, og har deltaget i udpegningen af repræsentanter til arbejdsgruppen. De lokale repræsentanter udgøres af den lokale landsbyklynge Fjordklyngen, erhvervs-, fritids – og sportsfiskere, forsyningselskabet Energi Viborg Vand, DN, DOF og Landbrug og Fødevarer, desuden deltager Limfjordsrådets Sekretariat, Velas, Miljøstyrelsen og Århus Universitet.

Arbejdsgruppens skal i Fase 1 udarbejde et udkast til handleplan. Handleplanen er et oplæg til et Fase 2 projekt, hvor der gennemføres konkrete projekter.

Arbejdsgruppens arbejde

Viborg kommunes arbejdsgruppe for naturgenopretning af Hjarbæk Fjord har på 7 møder i 2022 arbejdet systematisk med at indsamle dokumenteret viden om Hjarbæk Fjords tilstand, oplandets betydning og mulighederne for at forbedre tilstanden.

Arbejdsgruppens medlemmer har lagt deres egen viden frem og en række spændende ekspertbidrag har givet arbejdsgruppen en omfattende viden om fjordens tilstand, baggrunden for tilstanden og hvor der er videnshuller i forhold til forbedringspotentialer.

Arbejdsgruppens konklusion er entydig, Hjarbæk Fjord har det stadig skidt, og der er lang vej til den rene fjord, der kan være et naturligt udgangspunkt for friluftsliv, natur- og rekreative interesser.

At det forholder sig sådan, er som det også fremgik af indledningen ikke nogen overraskelse. Og for at forbedre tilstanden anviser udkastet til de statslige vandområdeplaner at kvælstoftilførslerne til Hjarbæk Fjord fra oplandet skal ned på et niveau tæt på det, der ses fra rene naturområder.

Men det er -for at citere professor Brian Kronvang, Aarhus Universitet: "...formentlig utopisk..." at nå!

Det er derfor nødvendigt, konkluderer arbejdsgruppen ud over kvælstofindsatsen også at kigge på andre veje til den rene fjord, og arbejdsgruppen vil gerne vise vejen med en lokal og regionalt forankret indsats, der kan øge muligheden for at natur- og miljømålene for Hjarbæk Fjord nås. Det er også arbejdsgruppens ambition, at arbejdet med Hjarbæk Fjord og den centrale del af Limfjorden kan blive et foregangseksempel for håndtering af miljøproblemer i fjorde andre steder i landet.

Arbejdsgruppens stiller derfor nu den indsamlede viden til rådighed for det nyetablerede kystvandråd for den centrale del af Limfjorden.

De centrale faglige konklusioner fra gruppens møder kan findes i vedhæftede bilag: *Opsamling på hovedkonklusioner.pptx*, desuden kan der henvises til arbejdsgruppens hjemmeside hvor de faglige oplæg der er præsenteret på arbejdsgruppens møder kan findes via dette link: [Naturgenopretning - Hjarbæk Fjord - Viborg Kommune](#).

Arbejdsgruppens anbefaling til kystvandrådet

På baggrund af det gennemførte arbejde vil Hjarbæk Fjord arbejdsgruppen opfordre til at kystvandrådet har fokus på nedenstående forhold:

Overordnede forhold

- Foretag en kritisk evaluering af indsatsbehovets størrelse og inddrag her en vurdering af om den opgjorte baseline indregner alle gennemførte indsatser
- Basér forslaget til indsatsprogram på en grundig kortlægning af kilderne til næringsstofudledningen. Og vær i den sammenhæng opmærksom på, at en kvælstofindsats i oplandet til Hjarbæk Fjord også har en afgørende positiv betydning for den øvrige centrale del af Limfjorden
- Giv præcise anvisninger på relevante virkemidler, med en vurdering af den forbundne økonomi og hvordan virkemidlerne kan implementeres økonomisk og lovgivningsmæssigt.
- Understreg at de relevante myndigheder bl.a. ved vilkår i miljøgodkendelser og lokalisering af klimaindsatser kan og skal understøtte at disse projekter også får en positiv miljøeffekt for fjorden

Oplandet

- Udnyt mulighederne for cirkulær bioøkonomi i oplandet med virkemidler, der vil kunne bidrage bredt til klima- og biodiversitetsmål såvel som næringsstofmål. Der bør her udvikles nytænkende scenarier for brugen af landbrugsarealerne i oplandet. Scenarier der kombineres med en målrettet geografisk placering af virkemidler bl.a. med udgangspunkt i forskelle i tilbageholdelse af kvælstof i oplandet og forsinkelse på udvaskningen i forskellige vandløbsoplande.
 - Der skal især anvendes målrettede virkemidler på markerne og i dræn og overfladevand (vådområder) i de områder, hvor der er lille tilbageholdelse af kvælstof, f.eks. den øvre regulerede del af Simested Å.
 - Der er stor forskel på transporttiden for kvælstof fra rodzone til vandløb i de forskellige vandløbsoplande til Hjarbæk Fjord. Det betyder, at der specielt i Simested Å kan være stor forsinkelse på effekten af virkemidler, der skal reducere kvælstofudvaskningen. Det har betydning for hvilke virkemidler, der mest hensigtsmæssigt kan vælges i de forskellige oplande, hvis der skal opnås en hurtig effekt.
 - Revurder restindsatsbehovet for kvælstof i lyset af den lange transporttid for kvælstof fra rodzone til vandløb i nogle vandløbsoplande
- Hav også fokus på reduktion i fosfortilledningen til Hjarbæk Fjord.
 - Algevæksten i Hjarbæk Fjord er fosforbegrænset forår og efterår, det er derfor naturligt at undersøge om reduktioner i fosfortilledningen til fjorden kan forbedre tilstanden.
 - Udnyt virkemidler der kan reducere fosfortransporten i vandløb –herunder fra spildevand –især om sommeren
- Gennemfør en lokal planlægning af placering og sammensætning af virkemidler.
 - Områder med stor N – og P-frigivelse, skal identificeres og analyseres lokalt med landboforening og lodsejere for at finde konkrete lokale løsninger for reduktion af N – og P-frigivelsen.

Fjorden

- Afklar hvilken betydning fosfor i fjordbundens sediment har for fjordens tilstand
- Belys betydningen af Virksunddæmningen, slusen og vandskiftet med resten af Limfjorden.
 - Hvor meget kan en ændret slusepraksis og evt. øget kapacitet i slusen og en ændret saltholdighed i Hjarbæk fjord, evt. med mere naturlige vandstandssvingninger i fjorden, bidrage til en forbedring af natur- og miljøforhold?
 - Større vandudskiftning koblet til næringsstofreduktioner vil påvirke især iltforholdene i Hjarbæk Fjord (og muligvis også i vandområdet udenfor Hjarbæk Fjord)
 - Afklar potentialet for at en øget naturlig biomasse af sandmuslinger vil kunne påvirke/forbedre miljøtilstanden i området
- Vær opmærksom på mulighederne for fysisk restaurering af fjorden ved udplantning af ålegræs og etablering af muslinge- og stenrev.
 - Muligheder for og konsekvenser ved etablering af muslingerev bør undersøges
 - Hjarbæk – og Skive Fjord, Lovns - og Riisgårde Bredning og Bjørnholms Bugt er stærkt næringsstofbelastede med dårlige lysforhold og nærings – og organisk rige bundforhold. Vækstvilkårene for ålegræs er derfor ringe og der er i dag kun små forekomster af ålegræs i de to vandområder og primært i de nordlige dele (Risgårde Bredning og Bjørnsholm Bugt). Ikke desto mindre er ålegræs en afgørende faktor for et stabilt vandmiljø. Den eksisterende udbredelse bør derfor fastlægges, så der på den baggrund kan foretages en udpegning af mulige ålegræsudplantningsområder

Arbejdsgruppens forventninger

Hjarbæk Fjord arbejdsgruppen har store forventninger til og ser frem til at se resultatet af kystvandrådets arbejde.

Arbejdsgruppen forventer, at kystvandrådets oplæg til et indsatsprogram for Hjarbæk Fjord deloplandet kan danne udgangspunkt for, at arbejdsgruppen kan afslutte Fase 1 af projektet Naturgenopretning af Hjarbæk Fjord med en handleplan, der skal være grundlaget for konkrete projekter/ aktiviteter, der kan realiseres i en Fase 2 af projektet.

Arbejdsgruppen vil desuden gerne gøre opmærksom på, at kystvandrådet også har mulighed for at tilkendegive holdninger til spørgsmål, der ud fra en snæver betragtning ligger uden for kystvandrådets kerneopgave med at udarbejde et oplæg til indsatsprogram for den centrale del af Limfjorden. Det kan f.eks. være at påpege, at der er behov for at fremme realiseringen af indsatsprogrammet med gode muligheder for jordfordeling, og at understrege betydningen af store bestande af rovdyr for fiskebestanden i en fjord, der ikke er i en naturlig økologisk balance.

Faktaboks

Hjarbæk Fjord

Geografi: Den sydligste forgrening af den centrale del af Limfjorden, ca. 14 km nordvest for Viborg

Vandflade: 24 km², svarende til 1,5 % af Limfjordens vandflade

Opland: 1177 km², svarende til 16 % af Limfjordens opland og knap 3% af Danmarks areal

Dybde: Middeldybde ca. 2 m, maxdybde godt 6 m

Volumen: Ca. 48 mio. m³, vandudskiftning med Lovns Bredning gennem slusen ca. 7x pr. år

Fjorden er udpeget som habitat-og fuglebeskyttelsesområde (Natura2000) og vildtreservat

Historie

1825: Vesterhavet gennembryder Agger Tange, med øget saltholdighed i hele Limfjorden og også Hjarbæk Fjord

1966: Dæmning med sluse fra Sundstrup til Virksund etableres og Hjarbæk Fjord bliver en ferskvandssø

1970-1991: Vandkvalitet forringes markant grundet store tilførsler af næringsstoffer, bl.a. med dårligt fiskeri og myggeplage til følge

1986: Viborg Amts recipientkvalitetsplan indfører skærpede krav til rensning for fosfor og kvælstof på alle renselanlæg, der behandler spildevand fra hvad der svarer til mere end 500 personer

1987-2022: Der vedtages en række nationale vandmiljø- og vandområdeplaner bl.a. med fokus på at mindske tilførslen af kvælstof fra landbrugsarealer i oplandet

- 1991:** Slusepraksis ændres så slusen ikke længere holdes lukket. Saltholdigheden stiger til 8-14 ‰ i overfladen og 18-21 ‰ ved bunden. Myggeplagen forsvinder, til gengæld giver saltvandet lagdeling og iltvind.
- 1991-2022:** Dårlige miljøforhold med mangel på bundplanter og bunddyr, algeopblomstring og iltvind